ביאור פלוגתת ת"ק ור"ש

ב] **הגר"א בשנו"א פי' הארוך** כתב דמחלוקת ת"ק ור"ש לגבי חליקי אגוזים תלויה בב' הילפותות דת"ק יליף מלא תכלה ודלית ודקל נתמעטו מקציר ולכן חליקי אגוזים מניח במחובר כיון דקטן וגדול מושלים בו. אמנם ר"ש סבר כמ"ד דילפינן מתעזוב וטעמא דדלית ודקל כיון שיש בהם סכנה ולכך אף דחליקי אגוזים שיש בהם סכנה נתמעטו.

אם הקריאת שם בדלית ודקל הוא למעלה בראש האילן או למטה, ונפק"מ בזה

ג] **הר"ש הביא עוד מירושלמי:** דמבעיא ליה בדלית ובדקל היכא קורא שם פאה אם למעלה או למטה בתלוש והוצאה משל מי. **ופי' הר"ש** דר"ל דאם קורא שם פאה למעלה הוצאה משל עניים ואם קורא שם למטה הוצאה משל בעל הבית ומסיק שאפי' תאמר קורא שם פאה למעלה הטריחו על בעל הבית שתהא הוצאה שלו מפני הסכנה.
והגר"א על הירושלמי ביאר שהשאלה הוא אם הוי דין מה"ת שאסור ליתן באילן פאה למעלה אז ההפרשה צ"ל למטה, ואם הוא דין דרבנן אז יכול לקרות למעלה. **ובר"ש על תו"כ פ' קדושים סוף פרשתא א'** כתב דהכל מחמת סכנה וכל הדרשות הם אסמכתא בעלמא.
ובתורת זרעים מפרש הירושלמי שספק הוא אם חיוב הפאה הוא במחובר או דלא חל חיוב פאה כלל רק בתלוש, וכתב לפי"ז עוד הרבה נפק"מ בספיקת הירושלמי.

האיסור לא תכלה של הפאה עצמה

ד] **עוד הביא הר"ש ירושלמי:** בעל הבית שקרא שם פאה וכילה קורא אני עליו לא תכלה פאת שדך בקצרך, לא קרא שם פאה וכילה קורא אני עליו לא תכלה פאת שדך בקצרך.
התורת זרעים הוכיח מהירושלמי דגם לאחר שהפריש פאה איכא לאו דלא תכלה, הרי שמצוות פאה והלאו של לא תכלה תרי מילי נינהו. וכתב **לו הגרי"ז** (נדפס בריש הספר שם) שכוונת הירושלמי שיש ב' איסורים בלא תכלה, אחד שלא יכלה לקצור כל השדה בלי הפרשת פאה, ושנית שלא יקצור את הפאה עצמה רק יעזוב אותה לעניים [אפילו עדיין לא
ג] כמו דאיכא בלקט לאו דלא תלקט על מה שנעשה כבר לקט וזכו בו עניים וכן בשכחה איכא לאו דלא תשוב לקחתו על מה שנעשה כבר שכחה, וא"כ אין סתירה כלל מהא דדין הפרשת פאה תלוי בקריאת שם דאדרבה זה שנקרא עליה שם פאה הוא הגורם להלאו.

ב. אפילו תשעים ותשעה אומרים לחלק ואחד אומר לבוז לזה שומעין שאמר כהלכה. בדלית ובדקל אינו כן אפילו תשעים ותשעה אומרים לבוז ואחד אומר לחלק לזה שומעין שאמר כהלכה

הסכמת עניים שבעל הבית יחלק הפאה

ה] **הרמב"ם הל' מתנות עניים פ"ב הט"ו** כתב שאם רצו העניים לחלקה ביניהם מחלקים וכן לגבי דלית ודקל **כתב שם הט"ז** דאם רצו לבזוז בוזזין. וכתב **המשנה ראשונה** דהיינו משום דמה שבוזזים ולא מחלקין הוא מזכות העניים וא"כ יכולים למחול ע"ז דבעה"ב הוא זה שיחלק ולא יבזזו. **ובתוס' א"ש הביא בשם הון עשיר** דבכה"ג שכולם נתרצו לחלק מותר אף בעה"ב לקצור ולחלק להם, והקשה דהרי מצות פאה במחובר ואם עבר וקצר עובר בלא תכלה. **ובדרך אמונה הל' מתנות עניים פ"ב ציון ההלכה ס"ק רסו** כתב ליישב דאם כולם מסכימים שבעה"ב יקצור אין איסור לא תכלה שבעה"ב הוא כשלוחם ואינו עובר בלא תכלה. אמנם עי' **בטו"א ר"ה דף ד:** דנקט שגם אם קצר ע"מ ליתן לעניים עובר בלא תכלה כיון דמצות הפאה להניחה במחובר ורק בדלית ודקל שמצותן בתלוש רשאי לקצור ע"מ ליתן לעניים.

בדברי הגר"י סלנטר בפתיחת חלון בימות החורף וסגירתו בימות הקיץ

ו] כתב בשערי אמונה שמענו בשם הג"ר ישראל סלנטר זצ"ל שאם יש הרבה אנשים בחדר ומהם רוצים לפתוח החלון ומהם רוצים לסגור, ופסק שבימות החמה הדין עם הרוצים לפתוח, ואפי יחיד יכול למחות שלא לסגור אפי ק רוצים לסגור, ובימות הגשמים להיפך. והביא ראיה ממשנתינו. ולכאו אין מכאן ראיה דכאן הוא דין דאורייתא שנלמד מפסוקים שיש לבזבז וגם בדלית ודקל הוא דאורייתא ונלמד מפסוקים, וגם להסוברים שבדלית ודקל הוא מדרבנן עכ"פ היה תקנה מדרבנן מפני הסכנה דוקא להוריד ולכן אפי אחד יכול למחות שלא ישנו מהדין אא"כ כולן מסכימין, אבל כאן הרי אין דין כיצד יעשו אלא שבדרך כלל בקיץ חם ובחורף קר אבל אם יש סיבה שרוצים לסגור בקיץ או לפתוח בחורף לכאורה מסתבר שהולכין אחר הרוב כמו בכל הדברים, עיין מ"ב סי נג סקנ"ג.

פרק ד משנה ג

א. נטל מקצת פאה וזרקה על השאר אין לו בה כלום

אם הקנס הוא על הנשאר או גם על הפאה

א] **הר"ש והרא"ש** פי' דאין לו בה כלום בשאר הפאה אבל את מה שליקט לא הפסיד אבל **הרמב"ם בפיה"מ** כתב דקונסין אותו ונוטלין אף מה שליקט, וכ"כ **בהל' מתנות עניים פ"ב הי"ח.**
וברש"ש כ' לדייק ממתני' מדתני מקצת פאה ולא תני נטל פאה הוא להורות דאף באותה שנשארה תחת ידו קנסינן ליה וכן משמע ממלת כלום וראיה לשטת הרמב"ם.
והר"ש הביא תוספתא ובירושלמי (ה"ב) תנו בשם ר"מ קונסין אותו ומוציאין ממנו את התלוש ואת המחובר.
והבין הר"ש דהוי פלוגתא דר"מ ורבנן, אולם לפי"ד הרמב"ם הנ"ל לא פליגי. וכ"כ **הרשב"א ב"מ דף י.** וז"ל, ובתוספתא דפאה שנינו נטל פאה וזרק על השאר אין לו בה כלום ר' מאיר אומר קונסין אותו ונוטלין הימנו זו וזו, ומסתברא דכולה ר' מאיר קתני לה וה"ק שר' מאיר אומר קונסין אותו וכו'. וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל שפסק כן שקונסין אותו ומעבירין הימנו אפי' מה שנטל וכו'. וכ"כ הר"ן שם.

ב] לפי"ד הר"ש דפליגי ר"מ ורבנן כ' **בשנות אליהו בפי' הארוך** כתב דת"ק ור"מ אזלי לשיטתם דנחלקו בב"מ עב. בשטר שיש בו ריבית האם קנסוהו אף על הקרן או דרק את הריבית א"צ להחזיר.
ובמנחת חינוך מ' רטז אות יד הביא דברי הגר"א דת"ק והקשה דהרי הרמב"ם פסק לגבי שטר שיש בו ריבית כת"ק דאין קונסין אותו על הקרן ואילו כאן פסק דקונסין ומעבירין אותו אף ממה שליקט. ושוב כתב בקומץ המנחה דהרמב"ם לשיטתו דאין כאן מחלוקת ת"ק ור"מ וכולה מתניתין ר"מ היא.

ב. נפל לו עליה ופירש טליתו עליה מעבירין אותו הימנה, וכן בלקט וכן בעומר השכחה

אם יש קנס גם בציור זה

ג] כ' **הרמב"ם הלכות מתנות עניים פרק ב הלכה יח** עני שנטל מקצת הפאה וזרק על השאר או שנפל עליה או שפירש טליתו עליה קונסין אותו ומעבירין אותו ממנה ואפילו מה שנטל לוקחין אותו מידו וינתן לעני אחר. ומשמע מדכתב קונסין אותו שאין נותנין לו ללקט יותר במה

שרצה לזכות ע"י הנפילה ואפי' כשאר עניים אינו יכול ליטול משום קנס. וכ"כ **בשו"ת רדב"ז ח"ה סי' רכו**.
אבל **הרשב"א ב"מ שם** כ', דגבי נפל או פירס טליתו אין קונסין אותו רק מעבירין אותו שלא זכה ע"י הנפילה. וכ"כ המהרי"ק סי' קצא.
והקשה **התוי"ט** הרי משמע מדחילק המשנה לשתי בבות שיש קנס רק ברישא ולא כאן בסיפא.

אמאי קנסינן רק כאן ולא גבי מציאה

ד] הקשה **האור גדול** במתני' מדוע הכא בנפל עליה קנסינן ליה דשוב לא יוכל לזכות בפאה זו. ובב"מ דף י היכא דנפל על המציאה ואח"כ החזיק כדין לא קנסינן ליה. ותי' דשאני פאה דממון עניים הוא ויש להם קצת זכיה בזה. ושפיר קונסים אותו, ועיי"ש עוד מש"כ ליישב.

אמאי אינו קונה מחמת ד' אמות

ה] **ב"מ דף י. הו' בר"ש** מקשה הרי ד' אמות קונות בכל מקום וא"כ אמאי אינו קונה בד"א ומשני כיון דנפל גלי דעתיה דבנפילה ניחא ליה דליקני בד"א לא ניחא ליה דליקני, עוד תירצה הגמ' דכיון דהוי חצירו של בעה"ב אינו זוכה בה בד"א. וכתב **הנימוק"י** דכיון דנפל עליה גלי דעתיה שאינו רוצה לזכות ע"י ד"א וכיון דד"א הוי תקנ"ח והוא גילה דעתו שאינו חפץ בתקנתם אינו קונה, אולם **הר"ן כתב בשם הרשב"א** דה"ה בקנין דאורייתא דהא דאינו קונה בד"א כיון דאין לו כונה לקנין ואינו קונה בע"כ וא"כ ה"ה בקנין דאורייתא.
וכתב **רעק"א** בביאור דברי הנימוק"י דמה שהוצרך לומר משום דלא ניחא ליה כלל בד"א לא תיקנו לו קנין ד"א דאל"כ היה קונה אע"פ דגלי דעתיה דלא ניחא ליה דכל שעשה קנין המועיל וקנין שאינו מועיל קנה בקנין המועיל אע"פ שכונתו לזכות בקנין שאינו מועיל, כיון דמ"מ יש לו כונת קנין ורק דהכא כיון שגלי דעתיה שאינו רוצה כלל בד"א לא תיקנו לו חכמים קנין ד"א בכה"ג ולכן אינו קונה.
ועוד כתב **רעק"א מהדו"ת סי' צ"ו בשם בנו הגר"ש** דאילולי הטעם שלא תקנו לו חכמים ד"א א"כ היה קונה אע"פ שלא נתכוין לקנות שהרי ד"א הן כחצירו וחצר קונה בכל מקום אף אם לא נתכוין לקנות ורק כיון דגלי דעתיה שאינו חפץ כלל בד"א מש"ה אינו קונה.

עני המהפך בחררה

ו] **בגמ' קדושין דף נט.** איתא עני המהפך בחררה ובא אחר וזכה בה נקרא רשע **ושיטת רש"י** שם דהיינו בחררה של הפקר, והקשו הראשונים א"כ אמאי מותר לעני אחר לזכות בפאה הרי הוי עני המהפך בחררה. ומדקתני מעבירין אותה הימנו משמע דמותר לכתחילה לזכות בה. ולכן **כתבו בשם ר"ת** דדוקא במקח שיכול לטרוח ולקנות קרקע אחרת מיקרי עני המהפך בחרה משא"כ במציאה ומתנה דל"ל הכי לא מיקרי רשע. אמנם **הרשב"א** שם חולק על ר"ת וס"ל דאף בהפקר יש דין עני המהפך בחררה וכרש"י. וכתב הרשב"א דשאני הכא דאף חבירו היה מהפך בפאה אלא שקדם הוא ורצה לזכות בה ע"י נפילה או פריסת טלית, **ובשטמ"ק ב"מ שם** כתב דשאני פאה שהתורה זיכתה אותה לכל העניים.

פרק ד משנה ד

א. פאה אין קוצרין אותה במגלות ואין עוקרין אותה בקרדומות כדי שלא יכו איש את רעהו

ביאור מאי שמא מלעיל משנה א

א] הקשה **המשנה אחרונה** מאי שנא לעיל במשנה א בדלית ובדקל אם אומרין כולם לבוז שומעין להם כדפי' לעיל למה לא חששו שיפיל אחד את חבירו מן האילן. ותי' הגר"מ פיינשטיין בביאוריו על הירושלמי, דהתם מפני הסכנה נשתנה עצם דין נתינת הפאה, ע"כ אם כולם מסכימים חוזר לדין פאה כראשונה, משא"כ כאן שלא נשתנה שום דין פאה כל זמן שיש לחוש לסכנה אכתי יש חשש ולא מהני מחילה.

אם קצר במעגל אם קנסינן ליה

ב] כתב **הקול סופר** הך משנה היה לרבינו הקדוש לסדר לפני משנה ג' שחששו על סכנת עניים הוא הדין תקנו שאין קוצרין כדי שלא יכו איש את רעהו, ואולי אם עבר העני וקצר במגל או עקר בקרדום מעבירין אותו הימנו לכן סמכו אחר משנה ג'.

פרק ד משנה ה

א. שלש אבעיות ביום בשחר ובחצות ובמנחה

אם מותר ללקט אם אין בעל הבית שם

א] **הר"ש** פי' אבעיות מלשון גילוי שבעה"ב מתגלה בתוך שדהו ולדבריו הדין הוא דאין העניים נוטלים אלא כשבעה"ב בתוך שדהו וכ"כ **הרא"ש והריבמ"צ. ובדרך אמונה פ"ב ס"ק קמ"ב ובציון ההלכה שם** ביאר דמה"ת חייב בעה"ב לפתוח תמיד לעניים ותקנו חכמים לטובת בעה"ב שאינו חייב יותר מג' זמנים אלו.
אבל **הרמב"ם** פי' דאבעיות היינו מלשון זמנים שהם ג' זמנים שקבעו לעניים ללקט את הפאה וכתב הדרך אמונה פ"ב הי"ז בביה"ל שגם הרמב"ם מודה שאין להם רשות ליקח את הפאה כשבעה"ב אינו בשדה דאיתא בתוספתא פ"ב ה"ז עני שראה פאה אסור ליגע בה משום גזל עד שתיודע לו שהיא פאה, וכ"כ הרמב"ם פ"ב הי"ד, וא"כ אסור העני ללקוט את הפאה עד שיהיה בעה"ב בשדה ויאמר לו שהיא פאה. אך נ"מ אם כבר יודעים שזו פאה דלדעת הרמב"ם אפשר שיכולים להתחיל ללקוט אף שלא מדעת בעה"ב אבל להר"ש כל שבעה"ב אינו בשדה אינם יכולים ללקוט.

ב] כתב **הרא"ש** דדין ג' אבעיות ל"ש אלא בלקט דאי בפאה הכל בסוף שדהו והעניים באין ונוטלין הכל בפעם אחד. אבל **הרמב"ם** כתבו בפאה וכן שאר כל הראשונים. **ובמלאכת שלמה כתב בשם הרש"ס** דמיירי שיש לו הרבה שדות וקמ"ל דבשדה א' יכניסם בשחרית ובא' במנחה ובא' בחצות.
והקשה **בשערי אמונה** דלא מצינו שחייב לחלק את הפאה דוקא לג' זמנים דא"כ בשדה א' ג"כ נימא ששליש יתן ללקט בשחר ויותר לא ירשה ליטול, ושליש בחצות ושליש במנחה. ומה בין שדה א' לג' שדות. ואם נימא שלא יגמור הקצירה בזמן א' רק בג' זמנים לא מצינו דין כזה על גמר הקצירה דכשרוצה גומר רק על נתינה לעניים, וצ"ע.
וכתב ליישב קושית **הרא"ש** שאין חייב לישב כל היום ולבטל ממלאכתו עד שיגמרו כל העניים מללקט ומסתבר שיש זמן כמה חייב לישב כגון שעה ואח"כ יכול לסגור, ואם עדיין לא לקטו הכל יגיע בחצות עוד פעם לשמור עוד פעם, וע"ז אמרו ג' אבעיות ביום, ובמי שיש לו שדה גדולה ואין עניים מרובים בודאי צריך לחלקם לג' אבעיות.